

Lăzile săsești din Transilvania

Simona MALEAROV*

This study The Saxon Dower Chests in Transylvania aims to present the Saxon chests, with focus on their types, way of usage and the adjustments made for the Transylvanian territory.

Our intention is not to present the individual history of each type of chest, but to offer information about some types of Saxon chests that travelled on Transylvanian roads, filled with clothes or textile rolls, books or important documents kept under key, or even filled with grains or other things known only by travellers or owners.

In the oral history they speak only of the grandmother's dower chest, but in the ancient times the term chest is always associated with all kind of types of chests: for grains, for neighbourhood, for guild or for church, which were used by the Transylvanian Saxons until they emigrated in Germany.

Keywords: saxon, chest, utility, neighbourhood, motifs

Cuvinte cheie: sași, ladă, utilizare, vecinătate, motive

Lucrarea de față se dorește a fi un prim pas în cercetarea fundamentală a uneia dintre cele mai reprezentative și semnificative piese de mobilier săsesc, *lada*, care, acum sute de ani a fost cea mai folosită piesă de mobilier, îndeplinind rolul de depozitare în cadrul gospodăriei tradiționale.

Inițiativa de a aborda acest tip de mobilier care, astăzi, din punct de vedere funcțional este văzut ca o rămășiță a trecutului, a pornit de la simplul fapt că, în istoria orală, se mai vorbește doar de *lada de zestre* a bunicii. Totuși în vremurile îndepărtate, cuvântul *ladă* era asociat și cu alte tipuri de lăzi cum ar fi cele de grâne, de vecinătate, de breaslă sau de biserică, lăzi folosite de către populația săsească până în momentul migrației în Germania.

Nu intenționăm să ilustrăm istoria individuală a fiecărui tip de ladă, dar dorim să oferim informații despre anumite categorii de lăzi săsești ce au umblat pe drumurile Transilvaniei, ticsite cu haine și valuri de pânză, pline cu cărți și documente importante ținute sub cheie, sau chiar umplute cu alimente, grâne sau alte lucruri numai de către călători sau proprietari știute.

Ca și particularități ale lăzilor, specificăm faptul că la confecționarea acestora era folosită, de obicei, ca esență de lemn stejarul, fagul și bradul. Lemnul era ales în funcție de tehnica de ornamentare dar și de utilitatea atribuită. Pentru decorat erau folosite ferecătura metalică, incizarea și pictura.

Avem astfel plăcerea de a Vă introduce în lumea lăzilor săsești. Odată deschise acestea trezesc amintiri care ne duc cu gândul la întâmplări de demult, la casa bunicii, la mirosul de lavandă.....și la întrebări: *Care ar fi istoria acestei lăzi? La ce era bună această ladă și cine a folosit-o? Unde sunt acum cheile care deschideau lăzile, lădițele și cuferele vremii?*

Cele mai vechi lăzi transilvănene sunt cele dulgherești, *de tip Stollentruhe* sau *de tip Brădeni*. Podul bisericii fortificate din Brădeni, județul Sibiu adăpostește de mai multe secole o impresionantă colecție de aproximativ 100 de lăzi, cele mai vechi provenind din secolele XV-XVI. Datorită scărilor prea înguste care duceau în pod, aceste lăzi erau urcate, pentru a fi protejate, cu ajutorul frânghiilor.

Din istoria orală se știe că, în perioada în care satele de pe Valea Hârtibaciului erau cotopte de trupele otomane, pentru a păstra în siguranță bunurile, dar și pentru a putea supraviețui o vreme în biserică, fiecare familie din sat deținea cel puțin o astfel de ladă, așezată în podul greu accesibil al bisericii.

Inițial aceste lăzi se foloseau pentru păstrarea obiectelor de îmbrăcăminte și a obiectelor de valoare de mici dimensiuni, lucru demonstrat de existența casetei cu capac în interiorul celor mai vechi piese. În timp, din cauza evenimentelor istorice, aceste lăzi și-au schimbat utilitatea. În secolul al XVIII-lea pericolul extern dispare, iar obiectele de valoare sunt depozitate din nou în casă, lăzile din

* muzeograf, Complexul Național Muzeal ASTRA; e-mail: simonamalearov@yahoo.com

pod devenind utile pentru depozitarea țuicii și a fructelor uscate.

Îmbinate în sistem dulgheresc, aceste lăzi se disting prin lungimea de aproximativ 1,60 m și lățimea neobișnuită a picioarelor. Lăzile de tip Brădeni se caracterizează, din punct de vedere tehnic, prin sistemul de îmbinare, *nut și feder* a scândurilor de fag și prin forma capacului care aduce cu cea a sarcofagului antic.

Motivele decorative specifice acestui tip de ladă, arhaică, dispuse pe scândurile orizontale de pe fața lăzii, uneori și pe capac, sunt reprezentările antropomorfe, zoomorfe și geometrice, realizate prin tehnica încrustării și, mai târziu, a pictării. Ornamentarea cu motive liber pictate s-a făcut pe grund alb în culori puternice de roșu, negru, albastru, galben și alb.

Indicii referitoare la vechii proprietari ai lăzilor nu avem sub forma unui nume sau date, cum este cazul lăzilor de zestre. Fiecare familie se identifica pe ladă prin inițiale și numărul casei inscripționat sau prin niște însemne. Se spune că fiecare curte din Brădeni avea pe lângă numele proprietății și un însemn al curții.

Ladă dulgherească transilvăneană
Brădeni, județul Sibiu,
Secolul al XVI-lea (?),
Nr. inventar 1853 L
Colecția Muzeului ASTRA
Transylvanian carpentry chest
Brădeni, Sibiu county
17th century (?)
Inventory number 1853 L
ASTRA Museum Collection

În ceea ce privește *lada de haine*, aceasta este cea mai veche piesă care a mobilat casa țărănească. De-a lungul timpului aceasta și-a pierdut locul în favoarea scrinului cu trei sertare. Până la sfârșitul secolului al XX-lea, în spațiul rural transilvănean aproape în fiecare gospodărie se găseau cel puțin câte o ladă de haine care putea fi numită și *ladă de zestre* dacă aceasta era comandată cu ocazia căsătoriei. Majoritatea au inscripționat anul confecționării și uneori numele sau inițialele fetei.

Lada de zestre adăpostea zestre viitoare mirese, care cuprindea fie haine (cămăși femeiești brodate sau de lucru, cămăși bărbătești, din pânză de in, brodate sau țesute la război din fir de in și bumbac, haine de postav, etc.) fie țesăturile de care femeia avea nevoie în noua gospodărie (ștergere, fețe de masă simple sau brodate, fețe de pernă și căpătaie de pernă, saci pentru păstrat făina etc.).

O frumoasă interpretare a lăzii de zestre ne este spusă, sub formă de poveste de către Mihaela Ilea-Kloos în cadrul expoziției temporare *Povestea lăzilor săsești din Transilvania*:

„Cândva am fost o bucată strașnică de brad. Mâini iscusite m-au încheiat în coadă de rândunică și mi-au pictat cu migală un tainic alfabet folcloric. Graba vremurilor a impregnat lemnului meu un iz nostalgic de rășină, praf și amintiri. În ornamentele mele se citește felul și ritmul vieții sașilor de odinioară.

Lada de zestre deschide astăzi spre rosturi și povești nespuse. Între toate suratele mele – lăzi de vecinătate, de breaslă ori de bucate – eu sunt cea mai frumoasă și mai dichisită. Într-un colțisor ascuns din inima mea se puneau la păstrare actele și podoabele de preț. În ridurile lemnului port înscrisă amprenta generațiilor care m-au așezat la loc de cinste, în camera cea bună. Viața mea a început de mai multe ori, cu fiecare mireasă pe care am însoțit-o pe noul drum.

Înainte să treacă la treabă, meșterul cerceta meticulos firea și rânduiala clientului său. În fiecare linie, în fiecare ornament, oglindea sufletul celor care-i treceau pragul. Mai mult decât decor și artă țărănească, un înțeles ascuns al lumii. Ca într-un cântec, meșterul a încadrat în chenare lalele

stacojii pentru mândrie și putere, dar și pentru ochii voioși ai fetei; florile de rodie fângăduiesc o viață lină, rozete și cercuri aduc siguranță și bogăție. Florile au bulbi ori rădăcini, altele se revarsă din vază. Toate sunt receptacule din care viața înflorește mereu, așa cum tânăra mireasă este izvor de viață vestitor și călăuză în zbor. Pe capac a însemnat apoi anul și inițialele, să rămână mărturie peste ani”.

În privința motivisticii, *Pomul vieții* este elementul decorativ central al casetelor și medalioanelor pictate pe lada săsească. Acesta este redat, pornind dintr-un vas sau dintr-o inimă, sub forma unui copac sau a unui buchet de flori stilizat compus din diverse flori cum ar fi garofița, macul, bujorul, trandafirul, laleaua, lăcrimioara, margareta, mărul de granat (rodia) sau floarea de acant.

Printre alte motive florale prezente frecvent în câmpul decorativ al lăzilor de haine amintim plantele regăsite în curtea săsească cum ar fi calapărul (*Tanacetum balsamita vulgare*), lupinul (*Lupinus sp.*), banul domnului (*lunaria rediviva*) sau albăstrița (*Centaurea cyanus*).

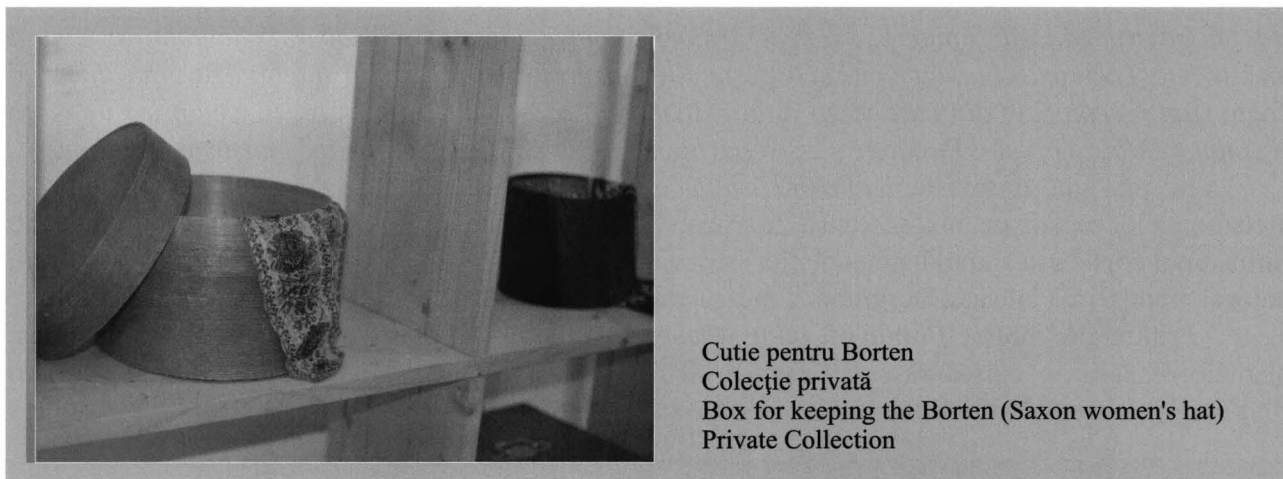

Ladă de zestre, 1852
Cața, județul Brașov
Nr. inventar 839 L
Colecția Muzeului ASTRA
Dower chest, 1852
Cața, Brașov county
Inventory number 839 L
ASTRA Museum Collection

Chiar și piesele de port popular necesitau o depozitare atentă în *cutii* special confecționate pentru păstrarea dar și protejarea acestora. Astfel, bortenul – o pălărie cilindrică înaltă de 10 – 15 cm era păstrată într-o cutie specială. De asemenea panglicile, obiectele mici de podoabă se păstrau în cutiuțe de diferite forme ovale sau rotunde.

Ladă de zestre
Rosa Haltrich, den 15 Ocktober 1893
Nr. inventar 2496 L
Colecția Muzeului ASTRA
Dower chest
Rosa Haltrich, den 15 Ocktober 1893
Inventory number 2496 L
ASTRA Museum Collection

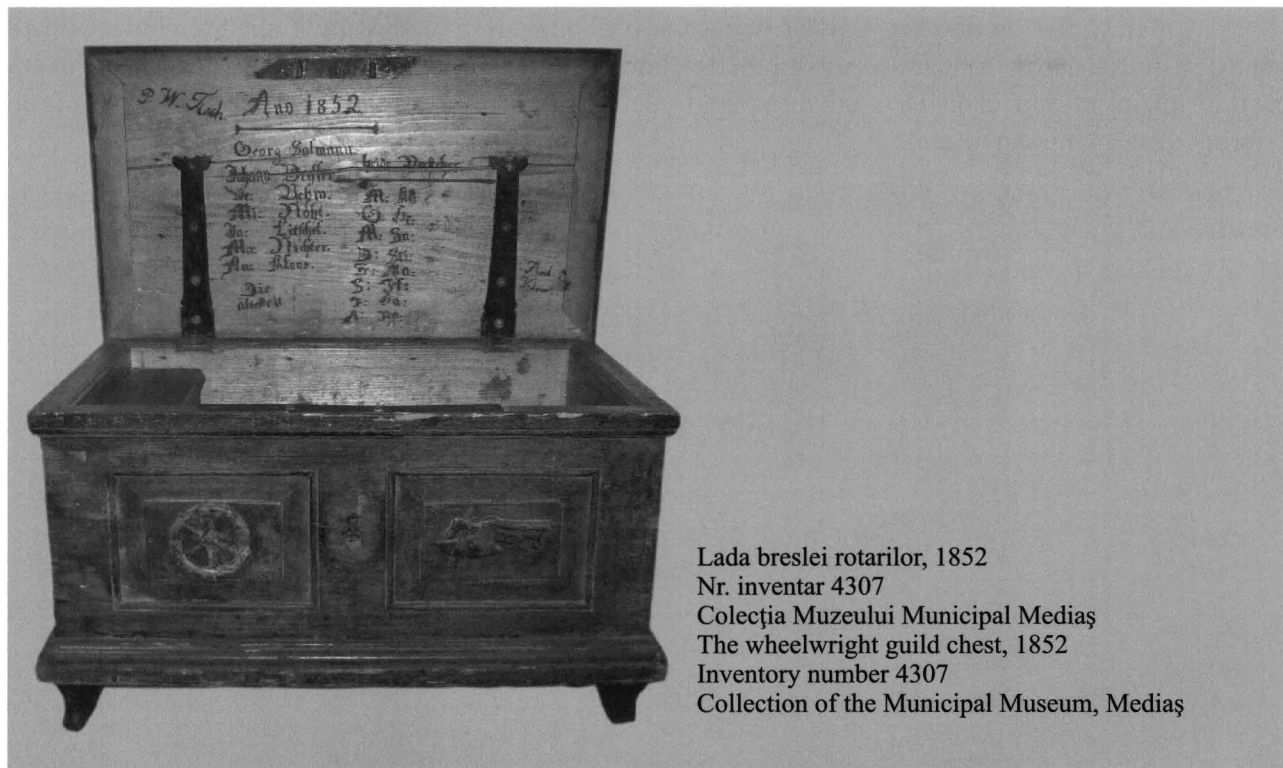
Cutie pentru Borten
Colecție privată
Box for keeping the Borten (Saxon women's hat)
Private Collection

Lada de breaslă a ocupat un rol important în rânduiala breslelor până la desființarea acestora în anul 1872. Fiecare breaslă din Transilvania dispunea, pe lângă sigiliu, însemn propriu și steag, și de o ladă de breaslă care păstra documentele importante și banii proveniți din veniturile, taxele și amenzile plătite de către ucenici, calfe și chiar meșteri, dar și din vânzarea produselor confiscate de meșterii controlori.

Lada era inițial ținută în casa starostelui, dar mai târziu, când breslele au dispus de case proprii, aceasta a ocupat un loc de cinste în una din camere, având aproape o valoare mistică, în fața ei depunând jurământul staroștii.

Fiecare ladă se identifica prin semnul breslei căreia îi aparținea. Toate inscripțiile au fost realizate în limba germană, cu litere gotice, făcând cunoscute amănunte legate de componența conducerii breslei la acel moment sau chiar de întreaga componență a conducerii asociației.

Realizate fie prin tehnica intarsiei, fie prin sculptare și mai puțin prin pictare, lăzile de breaslă sunt realizate, în general, într-un mod simplu, de către meșterii breslei tâmplarilor. Ca și structură acestea au aceeași formă paralelipipedică, multe dintre ele având un sertar așezat deasupra capacului. În interior, majoritatea aveau câte o casetă cu capac și chiar un sertăraș secret, în partea dreaptă a ei, în care se păstrau probabil obiectele importante. De obicei, ele aveau două chei de deschidere, semn că accesul se făcea de către două persoane avizate din rândul breslei, de obicei de către staroști.

Lada breslei rotarilor, 1852
Nr. inventar 4307
Colecția Muzeului Municipal Mediaș
The wheelwright guild chest, 1852
Inventory number 4307
Collection of the Municipal Museum, Mediaș

Fiecare Vecinătate deținea o *ladă de Vecinătate*, în care erau păstrate statutele, registrele cu toți membrii respectivei Vecinătăți și banii proveniți din amenzile plătite de către cei care aparțineau Vecinătății. Acestea aveau inscripționat anul, inițialele sau numele *tatălui de Vecinătate*, alături de texte cu conținut moralizator, cum ar fi *Trăiește în pace cu vecinii tăi și așa vei avea pace triplă*.

În ziua judecății, de *Sitt - und Richttag*, care se ținea la sfârșitul lunii ianuarie, vecinii se adunau la casa starostelui pentru a se alege noul *Tată de vecinătate*, moment în care se preda lada de vecinătate și registrele vecinătății.

Ladă de vecinătate, 1830
Nr. inventar 4307
Colecția Muzeului Municipal Mediaș

Neighbourhood chest, 1830
Inventory number 480
Collection of the Municipal Museum, Mediaș

Vecinătățile au funcționat, după vechiul sistem până la începutul anilor '90 când majoritatea populației săsești a emigrat în Germania. În acest sens, un exemplu al utilizării lăzii de vecinătate până în anul 1992 este *lada de vecinătate a străzii Ogorului din Sibiu*, un obiect încă existent în casa săsească dar fără funcționalitatea din trecut.

„În anul 1934, Josef Schwachhofer, *Tatăl de Vecinătate* de la nr. 817, a dăruit Vecinătății de pe strada Ogorului o ladă care a rămas mereu în casa celui numit *Tatăl de Vecinătate*. Din doi în doi ani, lada își schimba stăpânul, fiind încredințată noului *Tată de Vecinătate* și găzduită într-o nouă casă. De atunci și până în anul 1992, lada a fost păstrată mereu la loc de cinste, în camera cea bună.

Lui Carol Ambrus de la casa cu nr. 1 i-a sosit rândul de a deveni *Tată de Vecinătate* la 36 de ani. Acesta a preluat lada de la vecinul Michael Beer, după modelul de alegere al acestora și ritualul convenit, împreună cu tot inventarul: *statutul de Vecinătate*, *caietul cu membrii Vecinătății* și *banii proveniți din amenzi*. El a condus *Vecinătatea străzii Ogorului* din anul 1992 până în anul 1994, când lada și-a încheiat misiunea, odată cu plecarea ultimului *Tată de Vecinătate* în Germania care astăzi locuiește în orașul Rosenheim.

De atunci lada a rămas în aceeași casă, fiind doar un obiect rămas fără identitate și „sufletul” dat de statutele și registrele străzii, documente care au luat drumul spre Germania. A rămas stingheră și, din când în când, era desprăfuită de mama lui Carol, care a rămas în țară. Din anul 2005 casa a rămas nelocuită. Acum lada este tot în aceeași casă, ca mărturie a ordinii și organizării vecinilor de pe strada Ogorului.

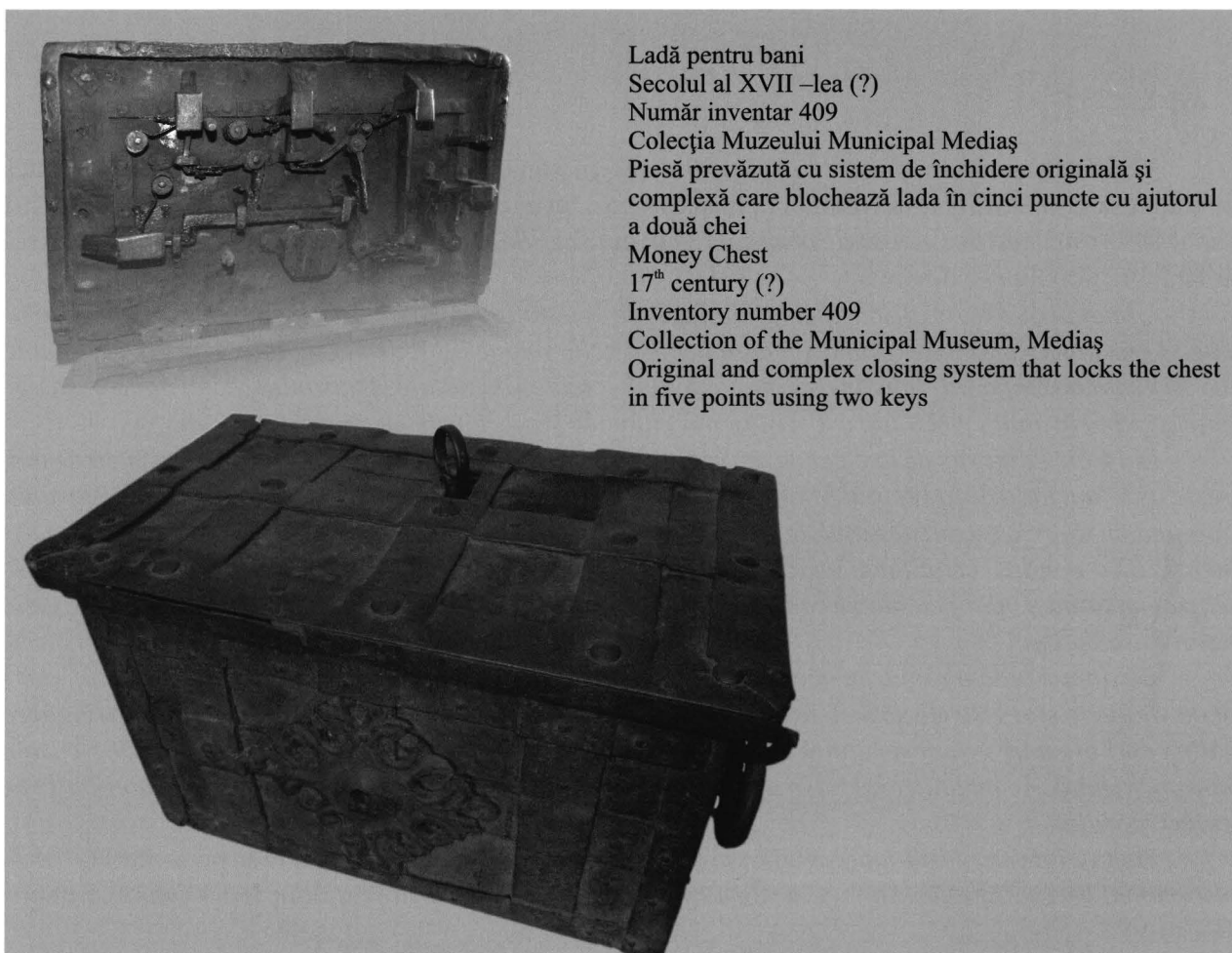
După 21 de ani de odihnă... NOI i-am dat lăzii o altă misiune, aceea de a Vi se prezenta *VOUĂ* ca un simbol al *Vecinătății Săsești*”. (Curator expoziție *Povestea lăzilor săsești din Transilvania*, Simona Malearov)

Lada de vecinătate a străzii Ogorului
1934, Turnișor, Sibiu
Colecție privată Sara Eiwendt și Carol Ambrus
Neighbourhood chest from the Ogorului Street
1934, Turnișor, Sibiu
Sara Eiwendt and Carol Ambrus Private Collection

O altă categorie de *lăzi*, sunt cele din bisericile evanghelice care adăposteau fel și fel de lăzi care păstrau documente importante și obiecte de cult folosite în cadrul ceremoniilor religioase. *Lada de biserică*, confecționată din lemn sau metal, în care era păstrată averea bisericii își avea de regulă locul în sacristie. Dacă locul în care era păstrată lada nu corespundea, aceasta era ținută în locuința preotului.

În ordinul de vizitare a capitolului din Bălcaciu din anul 1577 sunt consemnate următoarele: „*Banii și alte bunuri ale bisericii trebuiesc păstrate în ladă. Aceasta trebuie să aibă două lacăte și două chei pentru ca banii păstrați aici să fie folosiți ca bun comun și nu în interes propriu sau să nu fie folosiți în mod corespunzător*”.

Ladă pentru bani
Secolul al XVII –lea (?)
Număr inventar 409
Colecția Muzeului Municipal Mediaș
Piesă prevăzută cu sistem de închidere originală și complexă care blochează lada în cinci puncte cu ajutorul a două chei
Money Chest
17th century (?)
Inventory number 409
Collection of the Municipal Museum, Mediaș
Original and complex closing system that locks the chest in five points using two keys

Lăzile folosite la transport erau de obicei construite după mărimea și forma căruței în care erau transportate. În limba germană acestea erau numite *Kutsche* sau *Wagenladen* lăzi de căruță sau de caleașcă. Acestea erau prevăzute pe laterale cu mânere de prindere pentru a fi mai ușor manipulate și uneori cu ferecături pe laterale. Majoritatea lăzilor de transport erau prevăzute cu un lacăt pentru a proteja marfa (de obicei cereale și alimente) care se vinde apoi în târg.

Familia Glatz, din Apoldu de Sus, la târgul săptămânal din Sibiu
Glatz family, from Apoldu de Sus, to the weekly fair in Sibiu

Referindu-ne la *reutilizarea lăzilor săsești*, putem afirma, în urma cercetărilor de teren efectuate în sudul Transilvaniei că astăzi, noua modă de ambientare a interiorului predomină, dar, din fericire, observăm o integrare și o reutilizare a acestora în interiorul contemporan, creându-se astfel punți între tradițional și modern. Acest fapt contribuie atât la păstrarea acestor valori, cât și la transmiterea cunoștințelor referitoare la mobilierul tradițional din Transilvania.

Lăzi săsești identificate în cercetările de teren efectuate în perioada anilor 2010-2014. Diferite reutilizări
Saxon chests discovered during the 2010-2014 field researches. Different usage

Împletirea a două stiluri, tradițional și modern, în expoziția temporară *Povestea lăzilor săsești din Transilvania* (2015), Muzeul ASTRA, Piața Mică nr. 21, Sibiu
Ladă de zestre folosită ca măsuță de cafea, dar și pentru păstrarea diverselor lucruri
The blending of two styles, traditional and modern in the temporary exhibition *The Story of the Saxon Dower Chests in Transylvania* (2015), ASTRA Museum, Casa Artelor, Sibiu
Dower chest used as coffee table but also for keeping different things

Tema abordată în prezenta lucrare a constituit și obiectul expoziției temporare *Povestea lăzilor săsești din Transilvania* (16 mai - 20 octombrie 2015) organizată de către Muzeul ASTRA prin Compartimentul de Etnografie Săsească *Emil Sigerus*, în sala de expoziție din Casa Artelor nr 21, Sibiu. La baza expoziției au stat, atât cercetările de teren și a anumitor colecții din sudul Transilvaniei, cât și colecția de lăzi săsești din cadrul Muzeului ASTRA care deține un număr impresionant de asemenea piese, majoritatea fiind pictate, încadrate în perioada secolelor XV-XXI și fiind confecționate de meșteri dulgheri, tâmplari și amatori.

Fotografii din cadrul expoziției
Povestea lăzilor săsești din Transilvania (2015)
Photos from the exhibition
The Story of the Saxon Dower Chests in Transylvania (2015)

BIBLIOGRAFIE

- ALEXANDRESCU, Filip. *Vecinătatea elemente de istorie socială*. În: *Observatorul Social*, Caiete de teren, București, vol. IV, 1998.
- CAPESIUS, Roswith. *Mobilier și tâmplărie la sașii din Transilvania*, Siebenburgisch-sächsische bchreinermaerei, Editura Kriterion, București, 1983.
- FRÎNCU, Raluca M. *Meșteșug și culoare. Obiecte din lemn pictat în colecția Muzeului Național Brukenthal*, Sibiu, Editura Altip, 2011.
- MIHAILESCU, Vintilă; COMAN, Gabriela; POZSONY Ferencz; SCHLITZ, Anne. *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, Editura Padeira, București, 2002.
- SCHMIDT, Leopold. *Bauernmobel aus Suddeutschland, Osterreich und der Schweiz*, Forum Verlag, 1967.
- THORSTEN, Albrecht. *Truhen, Kisten, Laden vom Mittelalter bis zur Gegenwart am Beispiel der Luneberger Heide*, Michael Imhof Verlag Petersberg, 1997.
- Evangelische Kirchenordnungen des XVI. Jahrhunderts. Bd. XXIV Siebenbürgen. Heidelberg: Heidelberger Akademie der Wissenschaften (2012).